

ՀՀ ֆինանսների նախարար Ատոմ Զանգուղազյանին

Հարգելի պարոն Զանգուղազյան

Մույն թվականի ապրիլի 16-ին Անի Պլազա հյուրանոցում Եվրոպական միության ֆինանսական աջակցությամբ Իրավաբանների ասոցիացիայի կողմից որպես հիմնական գործընկեր կոնսորցիումով իրականացվող «Կառուցողական երկխոսության հանձնառություն» ծրագրի շրջանակներում կայացավ «Բիզնեսի և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցությունը գնումների ոլորտի օրենսդրության բարեփոխումների իրականացմանը» թեմայով քննարկում: Քննարկմանը մասնակցում էին նաև ՀՀ ֆինանսների փոխնախարար Կարեն Բրուտյանը և ՀՀ ֆինանսների նախարարության գնումների քաղաքականության վարչության պետ Սերգեյ Շահնազարյանը, ովքեր ներկայացրեցին ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից մշակված փոփոխությունների նախագիծը գնումների ոլորտում, որը դրական գնահատվեց մասնակիցների կողմից: Կարևորելով պետական կառույցների և ՔՀԿ համագործակցության հեռանկարները՝ Հայկական բիզնես կոալիցիայի և Իրավաբանների հայկական ասոցիացիայի կողմից ներկայացվել են մի շարք առաջարկներ, որոնք վերաբերում են ինչպես անմիջապես գնումների համակարգին, այնպես էլ գնումների հետ կապված խնդիրներին առանձին ոլորտներում:

Առաջարկությունները ներկայացվում են կից տեղեկանքում:

Հարգանքներով՝

«Կառուցողական երկխոսության հանձնառություն» ծրագրի ղեկավար,

Իրավաբանների հայկական ասոցիացիայի նախագահ

Կարեն Զադոյան

Տեղեկանք

Գնումների ոլորտում մեր կողմից բացահայտված խնդիրների և դրանց հնարավոր լուծման, ինչպես նաև գնումների համակարգը բարելավելու վերաբերյալ:

N	<i>Խնդրի</i>	
	<i>նկարագրությունը</i>	<i>լուծման առաջարկությունը</i>
1.	<p>Պետական գնումների ոլորտում մրցույթների ընթացակարգերի հրավերներում տեխնիկական բնութագրերի և այլ չափորոշիչների համապատասխանեցվում են կոնկրետ կազմակերպությունների համար՝ վերջիններիս հաղթանակն ապահովելու նպատակով, որի արդյունքում մշտապես նույն կազմակերպությունների հետ պայմանագրերի կնքումը: Որպես խնդրի լուծում ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից մշակվեց "Ընտրանքային կարգով պատվիրատուների հաստատած գնման առարկաների բնութագրերի և մասնակիցներին ներկայացվող որակավորման պահանջների գնահատման կարգը հաստատելու մասին" ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը, որն ընդունվեց 16.11.2017թ.-ին և ուժի մեջ մտավ 01.01.2018թ.-ին: Նշյալ որոշմամբ ՀՀ ֆինանսների նախարարությանը տրվեց ընտրանքային կարգով փորձաքննություն իրականացնելու իրավասություն՝ պատվիրատուների հաստատված գնման առարկաների բնութագրերը և մասնակիցներին ներկայացվող որակավորման պահանջները մրցակցության ապահովման պահանջի պահպանման տեսանկյունից:</p>	<p>Մշակել հիմնական տեխնիկական բնութագրերի ստանդարտներ</p>

Սակայն, հետագա ազդարարումները ցույց են տալիս, որ այս մեխանիզմի առկայության պարագայում էլ շարունակվում է տեխնիկական բնութագրերի կոնկրետ անձանց համար ձևավորման արատավոր պրակտիկան: Մասնավորապես ստացել ենք հետևյալ ահագանգները Բիզպաշտպան կայքի միջոցով`

- Ազդարարը նշել է, որ ՀՀ պաշտպանության նախարարությունն անձեռոցիկի գնման մրցույթում այնպես է կազմել հրավերը, որպեսզի կոնկրետ մասնակից կարողանա հաղթել – ՀՀՊՆՆՏԱԴ-ԳՀԱՊՁԲ-7/67
- Բժշկական պարագաների և ծախսվող նյութերի աճուրդներում տեղ են գտնվում միայն մեկ արտադրողի կողմից արտադրվող ապրանքների տեխնիկական բնութագրերը, որը հնարավորություն չի տալիս այլ կազմակերպությունների մասնակցությունը աճուրդներին: Սա հատկանշական է հատկապես այն աճուրդներին, որոնք նախատեսված են վերակենդանացման, անեսթեզիոլոգիայի և վնասվածքաբանության-օրթոպեդիայի բաժանմունքներին: Օրինակ` ՀՀ ՊՆ ՆՏԱԴ-ԷԱՃԱՊՁԲ-9/3 ծածկագրով էլեկտրոնային աճուրդում չափաբաժինների 3-6-ը:
- ՀՀ պաշտպանության նախարարության կողմից բժշկական պարագաների և ծախսվող նյութերի ձեռքբերման նպատակով աճուրդները հայտարարվել են նույն տեխնիկական բնութագրերով, և միշտ հաղթող է ճանաչվել նույն ընկերությունը, մասնավորապես «ՀՀ ՊՆ ՆՏԱԴ-ԷԱՃԱՊՁԲ-9/26», «ՀՀ ՊՆ ՆՏԱԴ-ԷԱՃԱՊՁԲ-9/28» և «ՀՀ ՊՆ ՆՏԱԴ-ԷԱՃԱՊՁԲ-9/30» ծածկագրերով էլեկտրոնային աճուրդներում (177 չափաբաժին) տեղ են գտել մեկ ընկերության կողմից ներմուծվող ապրանքների

	<p>տեխնիկական բնութագրեր՝ առանց որևէ փոփոխությունների:</p> <ul style="list-style-type: none">• 2019 թվականի մարտի 18-ին Էջմիածնի համայնքապետարանի «Բարեկարգում» տնօրինություն պատվիրատուի կողմից հայտարարվել էր ՀՀ ԱՄԷՀ ԲՏ ԳՀԱՊՁԲ 19/4, ապա ՀՀ ԱՄԷՀ ԲՏ ԳՀԱՊՁԲ 19/6 մրցույթ, որը կարծում եմ կատարվել է ուղղորդված պատվերով՝ ՀՀ օրենքների և կառավարության որոշումների խախտումներով, մատնանշելով կոնկրետ ապրանքանիշը, ներկայացնելով նրա տեխնիկական բնութագրերը, որոնք այնքան էլ չեն համապատասխանում ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ 26 հոկտեմբերի 2006 թվականի N 1699-Ն որոշման պահանջներին, լիցենզիաների անհիմն պահանջները: Հայտը ներկայացնում եմ հույսով, որ հետագայում օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում կբացառվեն նման ուղղորդված բնույթի, անհիմաստ սահմանափակումներով մրցույթները, որոնց արդյունքում թեկուզ փոքր, սակայն լավագույն մասնագետներով համալրված կազմակերպությունները դուրս են մղվում շուկայից:• ՀՀ Լոռու մարզի Վանաձորի համայնքապետարանը հայտարարել է ՀՀ ԼՄՎՔ ԳՀԱՇՁԲ-19/42 ծածկագրով մրցույթ, որին մասնակցել է գործունեությունը ժամանակավոր դադարեցրած ընկերություն: Իրավունք ունի՞ արդյոք գործունեությունը ժամանակավոր դադարեցրած ընկերությունը մասնակցել գնումների գործընթացին, եթե այո, ապա կիսնդրեմ օրենքի հղումներ տրամադրել, որի համար շնորհակալ կլինեմ: Օրենքում կարծում եմ ճիշտ կլինի կարգավորվի այս հարցը:	
--	---	--

- Մեր ընկերությունը հանդիսանում է մանկական բակային խաղասարքեր, խաղահրապարակներ և մանկական սպորտային վարժասարքեր արտադրող մասնագիտացված ընկերություն, սակայն չի կարողանում մասնակցել հայտարարված մի շարք մրցույթի հրավերների, քանի որ մի դեպքում խաղասարքերի կառուցումն ու տեղադրումը ներառված է մի չափաբաժնում այգիների կառուցապատման այլ աշխատանքների հետ (օր.՝ շատրվանների կառուցում, կանաչապատում, ռոռզման և լուսային համակարգի տեղադրում և այլն), որը պահանջում է շինարարական լիցենզիա, մյուս դեպքում պահանջվող լիցենզիային համապատասխան չափաբաժնի տեխնիկական բնութագրում օգտագործված են մեր խաղասարքերի նկարները, չափերը, բայց չափաբաժնում ներառված են այլ շինարարական աշխատանքեր ևս, որոնց մենք, բնականաբար, չենք կարողանում մասնակցել: Այս խնդրի մասին, կոնկրետ մրցույթի վերաբերյալ դիմել ենք Երևանի քաղաքապետարան: Ի պատասխան այդ դիմումի, մեզ առաջարկել են կոնսորցիումի միջոցով մասնակցել մրցույթին: Այսուհանդերձ, մենք չկարողացանք գտնել շինարարի, ով կհամաձայներ մեզ հետ համատեղ գործունեության կարգով(կոնսորցիումով) մասնակցել մրցույթին: Արդյո՞ք չկա մրցակցային իրավունքների խախտում, շահերի բախման ռիսկ, գնումների հարմարեցում կամ այլ իրավունքների ոտնահարում: Ի՞նչ կարող ենք անել, որպեսզի այսուհետ կարողանանք ձեռք բերել մեր մասնագիտական ոլորտին առնչվող մրցույթներին, գոնե, մասնակցության իրավունք: Հ.Գ

	<p>Անհրաժեշտության դեպքում պատրաստակամ ենք ներկայացնել փաստեր և համագործակցել Ձեզ հետ:</p>	
<p>2.</p>	<p>Պետական գնումների ոլորտում հայտարարված մրցույթների հրավերներում նշված որակական չափանիշները երբեմն լինում են առավել անորակ և չեն համապատասխանում շուկայում առկա նմանատիպ ապրանքների չափանիշներին: Բիզպաշտպանով ստացված գրությամբ ազդարարն անդրադարձել է տեխնիկական բնութագրերի հաստատմանը, մասնավորապես՝ ստանդարտացման խնդրին և ահազանգել է, որ պետական գնումների մրցույթներին մասնակցելու համար որոշ ապրանքներին ուղղված չափանիշները ավելի մեղմ են, քան խանութում վաճառելու համար անհրաժեշտ պահանջները, ինչը պայմանավորված է ապրանքի ավելի էժան գներով և, արդյունքում, ավելի ցածր որակով: Օրինակ, որոշ ընկերություններ, որոնք մատակարարում են «Նարինե» պարունակող ապրանքատեսակ, որը խանութի չափանիշներին չի բավարարում, հաղթում են մրցույթում, քանի որ ավելի էժան գին են առաջարկել, որը մատակարարվում է մանկատներին և սննդի անվտանգության հետ կարող է խնդիրներ առաջանալ: Այս կապակցությամբ ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից ներկայացված պատասխանում ուղղակի նշվել է գնման առարկայի բնութագրերի բողոքարկման վերաբերյալ, և խնդրին լուծում չի տրվել:</p>	<p>Սահմանել ստանդարտներ, որոնք որակական տեսանկյունից կհամապատասխանեն շուկայում առկա ապրանքներին:</p>
<p>3.</p>	<p>Երբեմն հանդիպում են դեպքեր, երբ ներկայացվում է ակնհայտ ոչ խելամիտ ցածր գնային առաջարկ:</p>	<p>Նախատեսել, որ ակնհայտ ցածր, ոչ խելամիտ գնային առաջարկ պարունակող հայտերը չեն դիտարկվում, անտեսվում են կամ մերժվում:</p>

<p>4.</p>	<p>Պետական գնումների հիմնական նպատակի հետ մեկտեղ գնումների միջոցով կարելի է և պետք է փորձել լուծել պետական քաղաքականության այլ նպատակներ, քանի որ գնումները (պետական բյուջեում զգալի կազմելու ուժով) շատ արդյունավետ գործիք կարող են լինել տարբեր բնագավառներում պետական քաղաքականությունն իրականացնելու համար: Կորպորատիվ կառավարման միջազգային ստանդարտներին համապատասխանող կանոնագրքի ու կիրառումը, ինչպես նաև միջազգային ստանդարտներով աուդիտ անցած ֆինանսական հաշվետվությունների պատրաստումն ու հրապարակումը թափանցիկության և հաշվետվողականության ապահովման կարևորագույն միջոց են: Կառավարությունը դրանք համարում է առաջնահերթություն և ներկայումս իրականացվում են ՀՀ կորպորատիվ կառավարման կանոնագրքի վերանայված տարբերակի և հարակից օրենսդրական փոփոխությունների մշակման աշխատանքներ:</p>	<p>Կազմակերպությունների կողմից աուդիտ անցած ֆինանսական հաշվետվություններ հրապարակելը, կորպորատիվ կառավարման համակարգ ներդնելը, կորպորատիվ կառավարման տարեկան զեկույց հրապարակելը, հակակոռուպցիոն համապատասխանության ընթացակարգեր ներդնելը կարող են որպես էական գործոններ դիտարկվել վերը առաջարկված վարկանիշային համակարգում և այդպիսով կազդեն նաև հայտերի վերջնական գնահատման վրա (այսինքն՝ գնահատումը կլինի ոչ միայն գնային չափանիշով, այլ կներկայացնի որակական բազմագործոն գործընթաց):</p>
<p>5.</p>	<p>ՀՀ-ում ներդրված չէ գնումների մասնակիցների վարկանիշային և մոնիտորինգի համակարգ, և հաճախակի բնույթ են կրում պայմանագրերի կողմերի կողմից պարտավորությունների թերացումների կատարումը</p>	<p>Ներդնել գնումների մասնակիցների վարկանիշային և մոնիտորինգի համակարգ: Նախկինում ստանձնած պարտավորությունները թերացումներով կատարելը պետք է հանգեցնի վարկանիշի նվազեցման՝ ընդհուպ մինչև «սև ցուցակում» հայտնվելուն: Շարունակաբար պարտավորություններն անթերի կատարելը պետք է հանգեցնի վարկանիշի բարձրացման:</p>

		<p>Վարկանիշները կարող են հաշվի առնվել հայտերը գնահատելիս, ինչի արդյունքում գնահատումը չի սահմանափակվի միայն ֆինանսական՝ գնային ցուցանիշով: Անհրաժեշտ է սահմանել, որ որոշակի բարդության կամ կարևորության աշխատանքներ կարող են կատարվել միայն որոշակի վարկանիշից բարձր վարկանիշ ունեցողները (Օրինակ՝ Չեխիայում ասֆալտապատման աշխատանքների լիցենզիային համանման):</p> <p>Վարկանիշային համակարգի պարագայում հայտատուների կողմից ներկայացվող փաստաթղթերը չպետք է համարվեն ձևական, դրանց պետք է կարևորություն տրվի: Ոչ արժանահավատ, անհիմն, կեղծ տվյալներով հայտեր ներկայացնողների վարկանիշը պետք է համապատասխանաբար նվազեցվի՝ ընդհուպ «սև ցուցակում» ներառելով: Մյուսիսի փաստաթղթերի, տվյալների թվին կարելի է դասել՝ փոխկապակցվածության կամ շահագրգռվածության առկայությունը կամ բացակայությունը, բավարար ռեսուրսներ ունենալը և այլն:</p>
6.	<p>«Ներքին աուդիտի մասին» ՀՀ օրենսդրությամբ 2015 ապրիլի 1-ից պարտադիր է դարձվել 20 մլն. ՀՀ դրամը գերազանցող գնումների դեպքում գնման գործընթացները, ներառյալ պայմանագրերի կատարումը պատվիրատուների ներքին աուդիտի ստորաբաժանումների միջոցով աուդիտի ենթարկելու պահանջը:</p>	<p>Գնումների ոլորտում ներդնել և անցկացնել աուդիտ նաև 20 մլն. ՀՀ դրամը չգերազանցող գնումների դեպքում՝ ընտրանքային կարգով:</p>

	Մինչ այդ գործող կարգի համաձայն աուդիտն իրականացվում էր ընտրանքային կարգով:	
7.	Առկա են թերություններ պետական գնումների պլանավորման գործընթացում, քանի որ բացակայում են գնային սահմանների՝ չափորոշիչները, ինչը հնարավորություն է տալիս ոչ նպատակային վատնել պետական բյուջեի միջոցները:	Սահմանել հստակ չափորոշիչներ և առավելագույն գներ պետության կարիքների համար ձեռք բերվող հիմնական ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների համար:
8.	Բացի այդ, հաճախակի բնույթ են կրում այն դեպքերը, երբ գնումների պլանները չեն արտացոլում իրական պետական կարիքները: Օրինակ, ծառայողական մեքենաները տրամադրվում են այն պետական պաշտոնյաներին, որոնց գործունեության բնույթը նախատեսում է աշխատանք միայն գրասենյակից:	Քանի որ գնումների պլանները կազմվում են բյուջեներով նախատեսված համապատասխան ցուցանիշների հիման վրա, կազմակերպել քննարկումներ մասնագիտացված քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների և լրագրողների հետ բյուջեների պլանավորման փուլում:
9.	Որպես ոլորտային խնդիր շարունակում է մնալ տնտեսվարող սուբյեկտների իրազեկվածության ցածր մակարդակը: Հաճախ գնումների մրցույթներին մասնակցելու պահանջները խիստ են և անմատչելի փոքր ձեռնարկատերերի համար, ինչն էլ սահմանափակում է ՓՄՁ-ների մասնակցությունը գնումների գործընթացին:	Նախաձեռնել դրամաշնորհային ծրագիր, որը կարող է ներառել գնումների ոլորտում կատարվող բոլոր մրցույթների, օրենսդրական փոփոխությունների և օրենսդրության կիրարկման հետ կապված այլ հարցերի վերաբերյալ տնտեսվարող սուբյեկտներին պարզաբանումներ ներկայացնելու նպատակով պարբերաբար սեմինարների, կլոր սեղանների և խորհրդատվությունների կազմակերպում և անցկացում, իրականացվող ծառայությունների թափանցիկության բարձրացում՝ բուկլետների, թոուցիկների հրապարակում և այլն:
10.		Պետական աջակցության ծրագրերի շրջանակներում իրականացնել համապատասխան տեղեկատվական,

		խորհրդատվական և այլ անհրաժեշտ աջակցություն և օժանդակություն ՓՄՁ-ներին՝ գնումների գործընթացներին մասնակցելու համար անհրաժեշտ հմտությունների ձեռք բերման նպատակով:
11.	Իսպառ բացակայում է վիճակագրությունը այն մասին, թե հանրային գնումների մրցույթներին գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունների որ տոկոսն է մասնակցել և մասնակիցների որ տոկոսն է հաղթել:	Կազմակերպել և իրականացնել համապատասխան վիճակագրության վարում, որը կարտացոլի ամբողջական և համապարփակ տվյալներ հանրային գնումների մրցույթներին մասնակցած և հաղթած ՓՄՁ-ների վերաբերյալ:
12.	ՓՄՁ ոլորտի ներկայացուցիչների կարծիքով գնումների գործընթացին փոքր ձեռնարկությունների մասնակցության հարցում դեռևս առկա են խնդիրներ, որոնք վերաբերում են հիմնականում գնումներին մասնակցելու ընթացակարգերի բարդությանը և խոշոր ընկերությունների հետ մրցակցության դժվարություններին:	Մշակել և իրականացնել հանրային գնումների գործընթացներում փոքր ընկերությունների մասնակցության ապահովմանն ուղղված պետական աջակցության մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ օրենսդրորեն սահմանել հանրային գնումների գործընթացին գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունների մասնակցության հայտերի առկայության դեպքում ՓՄՁ-ների համար նվազագույն չափաբաժին (քվոտա)
13.		Մարզերում՝ նույն սկզբունքը կիրառել տեղական ՓՄՁ-ների մասնակցության դեպքում:
14.	Այսօր առանց օրենսդրական որևէ կետ խախտելու, պետական գնումների ճանապարհով ձեռք են բերվում դեղեր, որոնք ներկրված են այնպիսի երկրներից, որտեղ չկան դեղերի որակի ապահովմանն ուղղված բավարար պայմաններ: Արդյունքում, հաճախ շուկայում հայտնվում և պետական գնումների միջոցով բնակչությանը	Դեղորայքի պետական գնումները դարձնել արդյունավետ ոչ միայն ծախսարդյունավետության տեսակետից, այլև դեղի տեխնիկական բնութագրում սահմանել դեղերի արդյունավետությանը, որակին և օժանդակ բաղադրիչներին վերաբերող լրացուցիչ պայմաններ, ինչը կբացառի անորակ դեղերի ձեռք բերումը:

<p>տրամադրվում է դեղորայք, որը կամ չի բարելավում հիվանդի առողջական վիճակը, կամ էլ ավելի է վատթարացնում այն: Առողջապահության ոլորտում դեռևս հաստատված չեն հիվանդությունների դեղորայքային բուժման օպտիմալ սխեմաները, ինչը հնարավորություն կտար ձեռք բերել բուժման համար անհրաժեշտ որակյալ դեղորայքը ողջ տեսականիով: Դեղորայքի ձեռք բերման և գնումների կազմակերպման տիրույթում կարևոր խնդիր է հանդիսանում նախ դեղերի բաղադրության բոլոր տարրերի՝ այսինքն ինչպես ազդող նյութերի, այնպես էլ առկա օժանդակ նյութերի որակական հատկությունների և պատրաստման տեխնոլոգիայի հետազոտությունը, այնպես էլ դեղորայքի գնումների կազմակերպման համար օրենքի բավարար պահանջների առկայությունը: Մինչդեռ ներկայումս դեղը գնելիս դրա օժանդակ բաղադրիչների, պատրաստման տեխնոլոգիայի կարևորությունը հաշվի չի առնվում, իսկ Գնումների մասին օրենսդրության միակ պարտադիր պահանջը տվյալ դեղի տեխնիկական բնութագրի առկայությունն է և դեղի գինը, ինչն էլ հանգեցնում է ոչ պատշաճ որակի կամ ցածրորակ դեղերի պետական գնումներին: Դեղերի գնման ժամանակ պետք է առաջնորդվել որակի և անվտանգության չափանիշներից՝ հիմնվելով բուժման արդյունավետության չափորոշիչի վրա:</p>	
--	--

15.		Մրցութային սկզբունքով դեղորայքի գնումներն իրականացնելիս առաջնահերթությունը տալ դեղորայքի որակական հատկանիշներին:
16.	<p>ՀՀ հարկային օրենսգրքի 254-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Շրջանառության հարկ վճարողներ չեն կարող համարվել՝ Օրենսգրքի 31-րդ հոդվածով սահմանված՝ համատեղ գործունեության պայմանագրի, ինչպես նաև ապրանքների մատակարարման՝ կոմիսիայի կամ ապրանքների մատակարարման՝ գործակալի անունից հանդես գալու պայման նախատեսող գործակալության պայմանագրի կողմ հանդիսացող կազմակերպությունները, անհատ ձեռնարկատերերը և նոտարները»: Գործնականում, համատեղ գործունեության պայմանագրով հաճախ հարկման հատուկ համակարգերում գործող կազմակերպությունները ցանկանում են մասնակցել որևէ ընթացակարգով մրցույթի, սակայն ընդհանուր հարկման դաշտ տեղափոխվելու ռիսկը բացասաբար է ազդում կազմակերպությունների կոնսուրցիում կազմելու մտադրության վրա, և հետևաբար նվազեցնում է ընդհանուր գնման մրցակցությունն ու արդյունավետությունը:</p>	<p>«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի փաթեթում նախատեսել նաև փոփոխություններ «Հարկային օրենսգիրք» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքի 254-րդ հոդվածում, մասնավորապես՝ ԱԱՀ վճարել միայն կոնկրետ մրցույթի շրջանակներում, դրանից հետո յուրաքանչյուր մասնակից կազմակերպություն վերադառնում է իր նախկին հարկատեսակին: Փոփոխության արդյունքում կվերանա շրջանառության հարկի համակարգում գործելու արգելքը՝ կոնսուրցիում կազմելու պարագայում:</p>
17.	Գնումների բողոքարկման կարգը կարգավորվում է «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 46-րդ հոդվածով, որը նախատեսում է <i>յուրաքանչյուր անձ իրավունք ունի բողոքարկելու պատվիրատուի,</i>	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 46-րդ հոդվածում նշված «յուրաքանչյուր անձ» բառակապակցությունը փոխարինել «շահագրգիռ անձ» բառակապակցությամբ: Շահագրգիռ է

	<p><i>գնահատող հանձնաժողովի և գնումների բողոքարկման խորհրդի գործողությունները (անգործությունը) և որոշումները:</i> Հարկ է</p>	<p>համարվում այն անձը, ում իրավունքները ենթադրաբար խախտվել են կամ կարող են խախտվել:</p>
<p>18.</p>	<p>անդրադառնալ «յուրաքանչյուր անձ» արտահայտությանը, քանի որ հաճախ տեղի են ունենում օրենսդրի կողմից ընձեռած նման լայն հնարավորության չարաշահումներ, երբ իրականացվում են բողոքարկումներ՝ ուղակի գնման գործընթացը կանգնեցնելու համար: Հարկ է նշել, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 04.04.2008 թվականի թիվ 747 որոշմամբ հաստատված դիրքորոշման համաձայն՝ <i>«...[Յ]յուրաքանչյուր դեպքում անձն իր՝ դատարան դիմելու իրավունքը կարող է իրացնել միայն այն դեպքում, երբ տվյալ գործի առնչությամբ ունի իրավական շահագրգռվածություն:</i> Նմանատիպ դիրքորոշում է արտահայտել Սահմանադրական դատարանը նաև 07.09.2010 թվականի թիվ 906 որոշմամբ:</p> <p>Այս հարցի վերաբերյալ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ առկա են սակավ երկրներ, որտեղ օգտագործվում է «յուրաքանչյուր ոք» եզրույթը: Արտասահմանյան երկրների պրակտիկայում նկատվում է այն տենդենցը, որ բողոք բերելու իրավունք ունեն շահագրգիռ անձինք, ում իրավունքները խախտվել են կամ կարող են խախտվել, օրինակ՝ Ավստրիայում, Բելգիայում, Բուլղարիայում, Չեխիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Հունաստանում, Կիպրոսում: Ընդ որում, օրինակ Բուլղարիայում,</p>	<p>Մասնագիտացված հասարակական կազմակերպություններին իրենց իրավասության տակ գտնվող ոլորտներում դիտել բողոք ներկայացնելու համար շահագրգիռ անձ և նախատեսել անձանց խախտված իրավունքների համար դատարան և (կամ) բողոքարկման խորհուրդ դիմելու իրավունքի իրացման հնարավորություն:</p>

շահագրգիռ անձը գնահատողական կատեգորիա է, և յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է որոշվի անձի շահագրգռվածության առկայությունը կամ բացակայությունը՝ մրցակցության հանձնաժողովի կողմից նախապես մշակված փաստաթղթի հիման վրա, որտեղ սահմանված են շահագրգիռ անձ համարվելու համար անհրաժեշտ չափանիշները: Չեխիայում ցանկացած տնտեսվարող սուբյեկտ, եթե գտնում է, որ գործարքի կնքմամբ խախտվում են իր իրավունքները, հնարավորություն ունի դիմել այդ մարմին: Այս դեպքում առարկություններ առաջադրած անձը պարտավոր է նախ իր պատճառաբանված առարկությունները ներկայացնել մյուս կողմին և համաձայնության չգալու դեպքում միայն կարող է դիմել բողոքարկման: Իսկ, օրինակ, Գերմանիայում, բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեն այն գործարարները, որոնք, թեև չեն համարվում գործարքի մասնակից, բայց որոնց օրինական շահերը կարող էին վտանգվել հնարավոր խախտման արդյունքում: Նախքան բողոքարկելը հայցվորը պարտավոր է տեղյակ պահել պայմանավորվող կողմերին իր բողոքարկելու ցանկության վերաբերյալ:

Որոշ երկրներում «շահագրգիռ անձ» եզրույթը ներառում է այդ անձանց մեջ նաև մասնագիտացված հասարական կազմակերպություններին: Հարկ է նկատել, որ այն երկրներում,

	<p>որտեղ հասարակական մասնագիտացված կազմակերպություններին վերապահված է հնարավորություն մասնակցել գնումների բողոքարկման գործընթացին, նկատվում է բողոքարկման խորհրդի գործունեության առավել արդյունավետ և արդարացի համակարգ: Այդպիսի երկրների շարքին են դասվում Բուլղարիան, Սլովենիան, Ավստրիան, Չեխիան: Բուլղարիայում գնումների բողոքարկման ոլորտում մեծ դեր է վերապահված մասնագիտացված կազմակերպություններին և ասոցիացիաներին, որոնք 2012 թվականից ի վեր կարող են հայցադիմում ներկայացնել դատարան՝ իրենց անդամների շահերի պաշտպանությամբ: Չեխիայում գործում են ավելի քան 20 հակակոռուպցիոն ՀԿ-ներ, որոնք 2012 թվականից ստանալով բողոքարկման իրավունք՝ ավելի մեծ ազդեցություն ունեցան կոռուպցիոն ռիսկերը նվազագույնի հասցնելու ուղղությամբ:</p>	
19.	<p>Միջազգային փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ բողոքարկման խորհրդի անկախությունն ապահովող հիմնարար գործոնն է բողոքարկման խորհրդի առանձնացվածությունը պետական այլ մարմիններից և դրա կազմավորման կարգը: Ընդհանուր առմամբ, երկրների մեծամասնությունում բողոքարկման իրավասու մարմինները նշանակովի մարմիններ են,</p>	<p>Գնումների բողոքարկման խորհրդի անկախությունը ապահովելու համար վերանայել վերջինիս կարգավիճակը և այն առանձնացնել ՀՀ ֆինանսների նախարարությունից:</p>
20.	<p>սակայն կան նաև ընտրովի մոդելներ, օրինակ՝ Սլովենիա: Բացի այդ, որոշ երկրներում ընդհանրապես բացակայում է հատուկ</p>	<p>Վերանայել գնումների բողոքարկման խորհրդի կազմավորման կարգը՝ դիտարկելով վերջինիս ընտրովի մարմին դառնալու նպատակահարմարությունը:</p>

	<p>մարմին, և փոխարենը գործի քննությունն իրականացվում է դատարանների կողմից, օրինակ՝ Բուլղարիա, Ավստրիա, Միացյալ Թագավորություն (Գերագույն դատարան):</p> <p>Ինչպես երևում է «Գնումների մասին» գործող օրենքի 47-րդ հոդվածի վերլուծությունից, Էականորեն փոխվել է բողոքարկման խորհրդի կազմավորման կարգը: Այսպես, եթե նախկինում Խորհրդի անդամների կազմում էին ներկայացուցիչներ ՀՀ Սահմանադրությամբ և ՀՀ օրենքներով նախատեսված պետական</p>	
21.	<p>կառավարման մարմիններից, ՀՀ քաղաքային համայնքներից, ՀՀ կենտրոնական բանկից, ՀՀ-ում գրանցված և լիազորված մարմին գրավոր դիմում ներկայացրած հասարակական</p>	<p>Սահմանել գնումների բողոքարկման խորհրդի վարձատրություն՝ ՀՀ պետական բյուջեի առանձին տողով:</p>
22.	<p>կազմակերպություններից (միավորումներից), ապա ներկայումս՝ Խորհրդի անդամները նշանակվում են ՀՀ նախագահի կողմից՝ ՀՀ վարչապետի ներկայացմամբ:</p> <p>Միջազգային փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ցանկացած մարմնի անկախությունն ապահովող գործոնների թվին են պատկանում նաև առանձին տողով պետական բյուջեից ֆինանսավորում ստանալը և սեփական աշխատակազմով հանդես գալու հնարավորությունը:</p>	<p>Գնումների բողոքարկման խորհրդին տրամադրել աշխատակազմ:</p>
23.	<p>Օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում Էականորեն փոխվել է բողոքարկման խորհրդի անդամների կազմը և գործերի</p>	<p>«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 48-րդ հոդվածի 1-ին մասում համապատասխան փոփոխություն կատարել, համաձայն որի՝</p>

	<p>քննության կարգը: Նախկինում այն բաղկացած էր 56 անդամից, որոնց շարքում էին ներկայացուցիչներ տարբեր</p>	<p>բողոքարկման խորհուրդը բաղկացած կլինի առնվազն երեք անդամից:</p>
<p>24.</p>	<p>նախարարություններից, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, ոլորտային գերատեսչություններից, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններից և այլն¹:</p> <p>Ներկայումս, խորհրդի անդամ կարող են հանդիսանալ մինչև 3 հոգի, որոնք ունեն տնտեսագիտության (էկոնոմիկա) և կառավարման (մենեջմենտ) կամ իրավագիտության մասնագիտությունների գծով բարձրագույն կրթություն: Ավելին, նոր կարգավորումներով, գնումների գործընթացի վերաբերյալ բողոքը քննվում է խորհրդի անդամի կողմից՝ միանձնյա անգամ այն դեպքում, երբ խորհուրդը բաղկացած լինի 3 անդամից: Կարծում ենք, բողոքի քննումը մեկ անձի կողմից կարող է կոռուպցիոն ռիսկերի վտանգ առաջացնել, իսկ առավել կարևոր նշանակություն ունեցող գնումների դեպքում կարող է լրջորեն վտանգվել պետության և հանրության շահը: Դժվար է նաև պատկերացնել, թե ինչպես խորհրդի անդամը, հանդես գալով միանձնյա, լինելով կամ իրավաբան, կամ տնտեսագետ, կարողանա լինել արհեստավարժ հասարակական կյանքի</p>	<p>«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 49-րդ հոդվածի 1-ին մասում համապատասխան փոփոխություն կատարել, համաձայն որի՝ բողոքները կքննվեն կոլեգիալ՝ բոլոր անդամների մասնակցությամբ, և որոշումները կկայացվեն խորհրդի կողմից բոլոր անդամների ձայների մեծամասնությամբ:</p>

¹Տե՛ս Բողոքարկման խորհրդի նախկին անդամների ցանկը այստեղ՝ <http://gnumner.am/am/category/194/1.html>:

	<p>տարբեր բնագավառներում և ապահովել գնումների բողոքարկման գործընթացի մրցակցային, թափանցիկ, համաչափ, հրապարակային և ոչ խտրական հիմունքներով կազմակերպումը: Այժմ, ներկայացնենք միջազգային փորձի վերլուծությունն այս հարցի վերաբերյալ. ԵՍ մի շարք երկրներում, օրինակ՝ Բուլղարիայում, Կիպրոսում, Չեխիայում, Սլովենիայում, Գերմանիայում, Իռլանդիայում, Մալթայում, գործում է բողոքների քննման կոլեգիալ կարգ: Բուլղարիայում գործում է մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողով, որը բաղկացած է 7 անդամից, որոնք բողոքը քննում և որոշում են կայացնում ձայների մեծամասնությամբ: Սլովենիայում գնումների բողոքարկման իրավասու մարմինը՝ պետական վերահսկողական կոմիտեն բաղկացած է 5 անդամից, իսկ բողոքների քննությունն իրականացվում է կոլեգիալ: Կիպրոսում գնումների բողոքարկման իրավասու մարմինը բաղկացած է 4 անդամից և նախագահից, և բողոքները քննում են նույնպես կոլեգիալ: Գերմանիայում գործում է բողոքարկման երկու աստիճանակարգ՝ պետական և ֆեդերալ մակարդակով: Պետական գնումների պալատում հաշվվում է 10</p>	
25.	<p>անդամ (դաշնային մակարդակ), իսկ Լանդերում՝ (տարածաշրջանային մակարդակ)՝ 9 անդամ: Բողոքների քննության կարգը երկու դեպքում էլ կոլեգիալ է: Մալթայում գործում է Գործարքների բաժանմունք, որի գործառույթներից մեկն</p>	<p>ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից՝ որպես գնումների ոլորտի քաղաքականություն իրականացնող մարմնի, մշակել տարբեր մասնագիտական փորձառնություն ունեցող քաղաքացիական և բիզնես կազմակերպությունների տվյալների</p>

<p>Էլ վերահսկողությունն է գնումների ոլորտում: Այն իր մեջ ներառում է շուրջ 40 անդամ: Բողոքների քննության կարգը կրկին կոլեգիալ է: Իռլանդիայում գնումների բողոքարկման իրավասու մարմինը բաղկացած է 12 անդամից: Այն երկրներում, որտեղ բողոքների քննությունը իրականացվում է դատարանների կողմից, կրկին գործում է կոլեգիալ կազմ, օրինակ՝ Ավստրիայում Վարչական, իսկ Կիպրոսում՝ Վճռաբեկ դատարանի կողմից:</p> <p>Բացի այդ, շատ կարևոր է քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների առկայությունը որոշակի ձևաչափով նշված խորհրդում: Այն մի կողմից, կթեթևացնի խորհրդի ծանրաբեռնվածությունը և կապահովի կայացվող որոշումների ողջամիտ ժամկետները, դրանց օբյեկտիվությունն ու հիմնավորվածությունը, մյուս կողմից, կբարձրացնի բողոքարկման գործընթացի նկատմամբ հանրային վստահությունը:</p>	<p>բազա, որոնցում ընդգրկված կառույցներին ներգրավել գնումների բողոքների քննման գործընթացին՝ խորհրդակցական ձայնով կամ մասնագիտական կարծիք տրամադրելու միտումով:</p>
<p>26. Բողոքարկման խորհրդին անհարկի ծանրաբեռնելուց խուսափելու նպատակով միջազգային փորձում առկա է հետևյալ պրակտիկան. Շահագրգիռ անձի կողմից իրավունքների խախտում հայտնաբերելու դեպքում վերջինս պետք է իր առարկություններն ու դիտողությունները ներկայացնի գործարքի կողմին: Վերջինիս կողմից օրենքով նախատեսված ժամկետում պատասխան չներկայացնելու կամ նույն ժամկետում</p>	<p>ՀՀ ներպետական օրենսդրական համակարգ ներմուծել բողոքների և առարկությունների քննման նշյալ մեխանիզմը:</p>

	<p>համաձայնության չգալու դեպքում միայն անձը կարող է դիմել բողոքարկման խորհուրդ կամ դատարան:</p>	
<p>27.</p>	<p>Գործնականում հաճախակի բնույթ են կրում այնպիսի իրավիճակներ, երբ գնումների համակարգողը կատարում է նաև պատասխանատու ստորաբաժանման և գնահատող հանձնաժողովի գործառույթները, իսկ վերջիններս՝ միայն ստորագրում են նշյալ փաստաթղթերը՝ ընդհանրապես պատկերացում չունենալով գնման գործընթացներից:</p>	<p>Առաջարկվում է պարբերաբար վերապատրաստել ոչ միայն գնումների համակարգողներին, այլ՝ պատասխանատու ստորաբաժանումների և գնահատող հանձնաժողովների անդամներին ևս: Սույն առաջարկի անհնարինության դեպքում միայն առաջարկվում է ներդնել գնումների համակարգողների վերապատրաստման նոր մոդուլ՝ վերապատրաստողների վերապատրաստում (ToT), երբ գնումների համակարգողը պարտականություն կունենա վերապատրաստվելուց հետո վերապատրաստել պատասխանատու ստորաբաժանման և գնահատող հանձնաժողովի անդամներին</p>
<p>28.</p>	<p>ՀՀ կառավարության N 390-Ն որոշման համաձայն՝ <i>գնումների միասնական անվանացանկը կազմված է ութ նիշ ունեցող թվային ծածկագրից, որը փոխկապակցված է գնման առարկա հանդիսացող ապրանքի, աշխատանքի կամ ծառայության անվանման հետ: Թվային ծածկագիրն ունի չորս մակարդակ: Ընդ որում՝ երկրորդ մակարդակը՝ խումբը, ցույց է տալիս բաժնում ապրանքի, աշխատանքի կամ ծառայության անվանախումբը (XXX00000): Գնումների պլանում գնման ձևը լրացնելիս հաշվի է առնվում, որ գնման գինն անվանացանկի 2-րդ մակարդակում նշված ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների</i></p>	<p>Վերանայել գնումների միասնական անվանացանկը: Առաջին ենթախնդիրը լուծելու նպատակով կարելի է դիմել բոլոր գնումների համակարգողներին՝ անվանացանկի հետ աշխատելիս նման խնդիրներ ունենալու դեպքում այդ մասին բարձրաձայնելու նպատակով:</p>

խմբերի հանրագումարն է: Գնումների միասնական անվանացանկի բացվածքը, ըստ թվային ծածկագրի յուրաքանչյուր բաժնի խմբերի, դասերի և դասակարգիչների, սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության կողմից:

«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ գնում կատարելու ընթացակարգերի թվին է պատկանում մեկ անձից գնումը: Նույն օրենքի 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ *գնումը կարող է կատարվել մեկ անձից, եթե՝ գնման գինը չի գերազանցում գնումների բազային միավորը*, այն է՝ մեկ միլիոն ՀՀ դրամ:

Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ նշյալ անվանացանկը կիրառելիս առաջանում են երկու խումբ խնդիրներ, մասնավորապես՝

- Որոշ դեպքերում միմյանց հետ աղերսներ չունեցող ապրանքներ գտնվում են նույն խմբում, և եթե նույն խմբում գտնվող երկու ապրանքի մասով անհրաժեշտ է կնքել մեկ անձից գնման ընթացակարգով մինչև 1 միլիոն դրամի պայմանագիր, ապա 1 միլիոնի սահմանը հատելուց անհրաժեշտ է օգտվել այլ գնման ընթացակարգից:
- Հաճախակի բնույթ են կրում նաև հակառակ տենդենցները, երբ ծածկագրերը հնարավորություն են տալիս արհեստականորեն գնումը բաժանել մի քանի

	<p>չափաբաժինների, որոնք գտնվում են տարբեր խմբերում, և գնանշման հարցման դեպքում կիրառել մեկ անձից գնման ընթացակարգը, ինչը բերում է կոռուպցիոն ռիսկերի:</p>	
<p>29.</p>	<p>Ծառայությունների մատուցման պայմանագրերը ևս հանդիսանում են գնման օրենսդրության առարկա, ինչը որոշ ոլորտներում առաջացնում է խնդիրներ: Օրինակ, թատրոններում ոչ բոլոր դերասանների հետ է շահավետ կնքել աշխատանքային պայմանագրեր, որովհետև նրանք հնարավոր է ոչ բոլոր ամիսներին մասնակցեն: Բացի այդ, աշխատանքային պայմանագրերը ծանրաբեռնում են վերջնահաշվարկ կատարելու պարտականությամբ: Տվյալ պարագայում, տրամաբանական է, որ պայմանագրերն անհրաժեշտ է կնքել մեկ անձի ընթացակարգով՝ կոնկրետ անձանց հետ՝ պայմանավորված վերջիններիս արտաքին և այլ տվյալներով: Մինչդեռ, ամբողջ տարվա կտրվածքով հնարավոր է կնքել միայն մինչև մեկ միլիոն դրամի պայմանագիր մեկ անձ ընթացակարգով մի շարք դերասանների հետ, որից հետո անհրաժեշտ է դիմել գնման այլ ընթացակարգերի կամ կնքել աշխատանքային պայմանագրեր, ինչի աննպատակահարմարության մասին վերը խոսվեց:</p>	<p>Նախատեսել որոշակի բացառություններ նման առանձնահատուկ մոտեցում պահանջող ոլորտների համար՝ նախատեսելով, որ մեկ անձից գնման ընթացակարգ կարելի է կիրառել ոչ միայն հեղինակային և հարակից իրավունքների դեպքում, այլև՝ նշյալ իրավիճակներում:</p>
<p>30.</p>	<p>ՀՀ կառավարության 2017 թվականի մայիսի 4-ի N 526-Ն որոշմամբ սահմանված «Գնումների գործընթացի կազմակերպման կարգի» դրույթներից բխում է, որ <i>եթե կնքվելիք պայմանագրի գինը չի</i></p>	<p>Նախատեսել հայտարարության հրապարակման առավել պարզեցված ձևեր նշյալ իրավիճակների համար:</p>

	<p>գերազանցում գնումների բազային միավորի կեսը և այն ենթակա է կատարման կնքման պահին, ապա գրավոր պայմանագրի կնքումը պարտադիր չէ, և գործարքը կարող է կատարվել ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված այլ փաստաթղթերի (հաշիվ-ապրանքագիր և այլն) հիման վրա: Սակայն, օրենքով պահանջվում է հրապարակել կնքված պայմանագրի մասին հայտարարություն ՀՀ ֆինանսների նախարարության սահմանված ձևանմուշի վրա, որն, ի դեպ, չի կարելի փոփոխել: Փաստացի ստացում է մի իրավիճակ, երբ չկա պայմանագիր, սակայն անհրաժեշտ է վերջինիս մասին տեղեկատվություն լրացնել հայտարարության մեջ:</p>	
31.	<p>Շատ հաճախ գնումների համակարգողները թերանում են իրենց գործառույթներն իրականացնելիս՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նրանց նկատմամբ չեն կիրառվում խիստ պատասխանատվության միջոցներ:</p>	<p>Սահմանել պատասխանատվության միջոցներ գնումների համակարգողների կողմից իրենց գործառույթները չիրականացնելու դեպքում, օրինակ՝ պայմանագրերը ժամկետներում չհրապարակելու և այլն:</p>
32.	<p>Գնումների համակարգի նկատմամբ վերահսկողությունը նախատեսված են ՀՀ – ԵՄ համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրով, ԵՄ և Հայաստանի գործընկերության առաջնահերթություններով, ինչպես նաև՝ «Հայաստանի հանրային ֆինանսների քաղաքականության բարեփոխումների ծրագիր» ֆինանսական համաձայնագրով,</p>	<p>ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից ուժեղացնել վերահսկողական մեխանիզմները, միտված հենց մեկ անձից գնումներ կատարելու ընթացակարգերի չարաշահումների վերհանմանը:</p>
33.	<p>որում սահմանվում է, ի թիվս այլնի, մեկ անձից գնումների</p>	<p>Վերապատրաստել մասնագիտական քաղաքացիական հասարակության և լրագրողական համայնքների</p>

	<p>կատարման ընթացակարգի օգտագործման նվազեցում: Չնայած իրականացվող բարեփոխումներին, այնուամենայնիվ մի շարք Պատվիրատուներ նախընտրում են կիրառել մեկ անձից գնման ընթացակարգերը այն դեպքերում, երբ կարող են կիրառել մրցակցային ընթացակարգեր: Հաճախ նաև կիրառում են վերը նշված սխեման՝ շրջանցելով օրենքով նախատեսված մեկ միլիոնի շեմին վերաբերող պահանջը:</p>	<p>ներկայացուցիչներին, որպեսզի վերջիններս կարողանան ևս վերհանեն նշյալ չարաշահումները: Սա ևս կարելի է անել վերը առաջարկված դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակներում: Նշյալ չարաշահումներն իրականացվում են հենց գնումների պլանների կազմման փուլում, ինչն էլ բխում է բյուջետային պլանավորումից, ուստի այստեղ ևս կիրառելի է բյուջեների պլանավորման փուլում մասնագիտացված քաղաքացիական հասարակության և լրագրողական համայնքի հետ քննարկումներ անցկացնելու առաջարկը:</p>
34.	<p>Տեղեկագրում որոնման համակարգը անհարմար է ինչ որ կազմակերպության հայտարարած X ծածկագրով ընթացակարգը գտնելու համար:</p>	<p>Որոնումը կատարել ըստ պատվիրատուի անվան:</p>
35.	<p>Երկու փուլով փաստաթղթերի ներկայացումը ստեղծում է անհարկի ծանրաբեռնվածություն բիզնեսի համար:</p>	<p>Գնանշման հարցման դեպքում հայտերի մեջ միանգամից ներառել որակավորումը՝ հավելված 5-ի մեջ ներառվի նաև հավելված 6.1-ը:</p>